

“Я для тебе горів, український народі...”

Василь Симоненко

творчість і доля

Микола Жулинський
доктор філол. наук,
академік НАН України,
директор
Інституту літератури
ім. Т.Г. Шевченка
НАН України,
м. Київ

Луцьк. Початок сімдесятих років минулого вже століття. Невеличке коло молоді, студентської і робітничої, збирається на квартирі енергійної Наталі, яка буквально розкошує у поетичній стихії шістдесятників і прагне нас, своїх друзів, запалити емоційним вогнем образного палахкотіння *Івана Драча*, *Миколи Вінграновського*, *Ліни Костенко*... На одному зі щотижневих вечорів вона читає нам поезії *Василя Симоненка* з його книги “Земне тяжіння”. Студентка Луцького педагогічного інституту імені Лесі Українки Наталя аж пломеніє гнівом та обуренням, темпераментно карбуючи строфи:

**Тремгить, убивці! Думайте, лакузи!
Життя не наліза на ваш копил.
Ви чуєте? На цвинтарі ілюзій,
Уже немає місця для могил!**

Вірш у збірці “Земне тяжіння” має назву “Пророцтво 17 року”, але ми ще мало замислювалися над тим, яке відношення до таких сучасних інвектив мають події 1917 року. Згодом я дізнаюся, що цей вірш “Гранітні обеліски, як медузи...” в оригіналі не мав назви, що такий емоційно бурхливий спалах обурення викликаний потрясінням, яке пережив Василь Симоненко, коли побував із молодим режисером, лучанином *Лесем Танюком* і *Аллою Горською* в Биківні на місці масових захоронень жертв сталінських репресій. Виявляється, більшовицький жовтневий переворот 1917 року має

безпосереднє відношення до трагедій українського народу — цей зловісний 17 рік і породив жах репресій, депортацій, голодоморів, концтаборів... Та Василь Симоненко, який із цензурних міркувань подав назву “Пророцтво 17 року”, добре усвідомлював, хто перетворив Україну на “цвинтар розстріляних ілюзій”, і чому його молода “душа горить”, чому “палає лютий розум”.

**Уже народ — одна суцільна рана,
Уже від крові хижіє земля,
І кожного катюгу і тирана
Уже чекає зсукана петля.**

На власні очі поет бачив ті урвища, урочища, нашвидкоруч засипані ями побіля Києва, в Биківнянському лісі, на Лук'янівському і Васильківському кладовищах, в які сталінські поплічники ночами звалювали трупи розстріляних, закатованих, “ошуканих, зацькованих, убитих”...

І хоча Василь Симоненко після закінчення факультету журналістики Київського державного університету ім. Т.Г. Шевченка працює в обласних газетах Черкащини, проте часто буває в Києві, передусім на засіданнях Клубу творчої молоді, зустрічається зі своїми колегами і друзями — *Аллою Горською*, *Ліною Костенко*, *Іваном Світличним*, *Євгеном Сверстюком*, *Іваном Драчем*, *Миколою Вінграновським*...

Його молода, чутлива до фальші й пристосуванства слава злітає на крилах морального максималізму до вер-

шин найпекучіших інвектив та нищівного сарказму. Тільки не мовчати, тільки б не заколисати совість на терезах практичної доцільності, тільки б не змиритися з людською байдужістю та моральним упослідженням людини!

Журналіст і поет сповідує своєрідний моральний кодекс українського громадянина-патріота, яким зобов'язував себе не розмішувати правди в брехні і не ганьбити все підряд. Симоненко спрямовує вістря своїх інвектив передусім на “апостолів злочинства і облуд”, на “перевертнів й приблуд”, на “орди завойовників-заброд”, на тих, кого він називає “катами мого народу”. Здавалося, що стихія його праведного гніву вихлюпується за межі поетичних строф і заливає простір онімніня й байдужості, який так ретельно формувала комуністична система. Поет вражений до відчаю тим духовним спустошенням, тим моральним очерствінням, яке витворили кати українського народу. Та він вірить, що його народ вистойть, не впаде остаточно на коліна перед нагаєм і палашем —

**Народ мій є!
Народ мій завжди буде!
Ніхто не перекреслить мій народ!**

Передусім до своєї нації звертався поет у переконанні, що його народ пори всі голодомори, заборони і приниження його національної гідності “росте, і множитья, і діє”, бо “в його гарячих жилах Козацька кров пульсує і гуде!”.

Перебуваючи часто у відрядженнях, поет бачив, у якому принизливому становищі виживає українська людина. Особливо сільська. Його напівсирітське (залишився із самого малечку з матір'ю і дідом) дитинство, у холоді, голоді, в тяжкій сільській праці, єднало молодого журналіста з колгоспним людом, бо бачив, що нічого не змінилося в їхньому житті після воєнних і повоєнних літ.

Повинен був подавати до обласних газет “Черкаська правда”, “Молодь Черкащини”, згодом до республіканської “Робітничої газети” інформацію мажорного характеру, возвеличувати і прославляти тих, хто виконує і перевищує норми, а совість “вимагала” правди і співчуття. Болісно переживаючи вимушену необхідність морального роздвоєння, Василь Симоненко у вірші “Дума про щастя” відкрив ту прірву фальші, в яку неминуче падає байдужа, ожорсточена безвихіддю душа. Не хлопає дзвінкою хвилею щастя колгоспної доярки — від цієї каторжної праці “руки й ноги вночі гудуть”. Та ні, не опиши страждань і переживань якоюсь там Марії чи Насті чекають у газеті, а бадьорого рапортування про високі надії та нові рекорди. Василь Симоненко з властивою йому іронією та глузливым сарказмом висміює щоденне парадкування веселих цифр, за якими ніхто не хоче бачити людину, її долю.

**Де фотографи?
Де поети?
Нуте, хлопці, сюди скоріш!
Можна знімок утнуть
до газети
і жахливо веселий вірш.**

Та й журналістський обов'язок, чітко обмежений ідеологічними координатами партійних резолюцій і постанов, змушував Симоненка засудити, розвінчати, розпотати гідність цього нещасного дядька (“Дядька я вбити зневагою мушу”).

Натомість громадянська совість поета, його шире почуття соціальної солідарності з приниженим колгоспником вибухає гнівом проти цієї антилюдяної, жорстокої системи насильства і упослідження людської гідності.

**Рвися з горлянки свавільним криком,
Мій неслухняний вірш!
Чому він злодій? З якої речі?
Чому він красти пішов своє?
Дали б той клунок мені на плечі —
Сором у серце мені плює...
Дядька я вбити зневагою мушу,
Тільки ж у грудях клекоче гроза:
Хто обікрав і обскуб його душу?
Хто його совісті руки зв'язав?
 (“Злодій”)**

Як журналіст, матеріали якого пильно вичитуються райкомівськими служачками і цензорами, Василь Симоненко мусив бути обачливим, перестраховуватися, вміло обходити ідеологічні пастки, в які цілеспрямовано “заганяли” чутливу на співчуття до української долі поетову душу. Симоненко занотує 231 вересня 1962 р. в щоденнику: “*Будьте прокляті ви, нікчемні гроші! Ви зробили мене рабом газети...*”. Але у поезіях він вибухав гнівом та обуренням, ризикуючи не лише втратою зарібку для прожиття, але й свободою. Правда, ця свобода була сумнівною, особливо для творчого самовираження, проте цей стан напівсвободи Симоненко засвідчував такими віршами як “Злодій”, “Некролог кукурудзяному качанові, що згнів на заготпункті”, “Брама”, “Балада про зайшлиго чоловіка”, “Курдському братові”, “Суд”, “Хор старійшин з поеми “Фікція””, які були спотворені комуністичною цензурою. Ними обмінювалися, їх переписували від руки, вивчали напам'ять. Збірки “Тиша і грім”, “Земне тяжіння”, пригадую, передавали із рук у руки. У мене досі зберігається збірка “Земне тяжіння” 1964 року видання, з якої ми вечорами

читали поезії в Луцьку ще на початку сімдесятих. Поезії Василя Симоненка клали на музику, їх співали, ними протестували, окрилюючи себе на самоповагу і національну гідність.

... Багато минуло вже літ із тих пір, коли ми вірш за віршем перечитували поетичні збірки *Василя Симоненка* “Тиша і грім” та “Земне тяжіння”, дитячу його казочку “Цар Плаксії і Лоскотон”, книги *Івана Драча* “Ніж у сонці” і “Соняшник”, *Ліни Костенко* “Проміння землі”, “Вітрила”, “Мандрівки серця”, *Миколи Вінграновського* “Атомні прелюди”, *Дмитра Павличка* “Любов і ненависть”...

Захоплювала, вражала нас, учасників стихійно організованого літературного гуртка, визивно буйна метафоричність Драча, густа на оригінальні новотвори образність Вінграновського, висока культура індивідуального переживання тривоги власної душі і очуженого до людини світу Ліни Костенко, гостра полемичність та блиск іронічно-саркастичних інвектив Дмитра Павличка... Та особливо вражав нас громадянський темперамент Василя Симоненка, його публіцистична реактивність та лірична чутливість поетової душі.

**Я хочу быть несамовитим,
Я хочу в полум'ї згоріть,
Щоб не жаліти за прожитим,
Димком на світі не чадіть.**

Збірка поезій “Земне тяжіння” Василя Симоненка побачила світ вже без нього — поет лише потримав у руках її верстку. Невимовна печаль охопила душі українців, скорботно вражених несподіваною смертю 14 грудня 1963 року талановитого поета, новеліста, журналіста, літературного критика. Було Василеві Симоненку тоді 28 років. Жорстока реальність втрати цієї талановитої людини очорнювалася драматичними подіями, які переслідували в останні роки життя поета.

Передусім жахливе побиття влітку 1962 року міліціонерами в містечку Сміла. Як згадував колега-журналіст *Віктор Онатко*, Василь Симоненко показував свої руки, які суціль були в синцях (“*Чим били, не знаю, Якись товсті палиці, шкіряні і з піском чи що. Обробили професійно. І цілили не по м'якому місцю, а по спині, попереку*”), і розповідав, як його зачинили спочатку в казематі, потім скрутили за спину руки, накиннули на зап'ястя зашморг, повалили на дерев'яний лежак і прив'язали до нього поясами: “*Тепер я не міг і ворухнутися. Руки пекло, як у вогні. Кажу: що ж ти робиш, гад? Отоді він і почав мене лупцювати. І зараз*

відчуваю, ніби щось обірвалось усередині...”.

Чи не це побиття виявилось фатальним? Поета з тих пір переслідують постійні болі в попереку, активно розвивається смертельна хвороба. Василь Симоненко мужньо бореться за життя, за долю своєї творчості. Лише одну книжечку поезій під назвою “Тиша і грім” судилося видрукувати в 1962 році. Навколо нього згущуються чорні хмари відчуження — навіть близькі друзі остерігаються з ним спілкуватися. Дехто із них злякано зреагував на появу його їдких сатиричних стріл, спрямованих на партноменклатуру та на її нікчемну челядь, деякого настрашили звинувачувальні інвективи на адресу катів українського народу:

**Де зараз ви, кати мого народу?
Де велич ваша, сила ваша де?
На ясні зорі і на тихі води
Вже чорна ваша злоба не впаде.**

Чесна, відверто висловлена громадянська позиція Симоненка, його трибунний голос, емоційно широко оприлюднювана любов до України, до свого страдницького народу, сповнене гіркоти розчарувань і жалю співчуття до тих, хто змирився зі своїм національним і духовним упослідженням, — усе це викликало захоплення одних, острах і відсторонення інших, а головне — злобу і ненависть тоталітарної влади.

У щоденнику від 3 вересня 1963 року читаємо запис: “*Друзі мої припишкли, про них не чути й слова. Друковані органи стали ще бездарнішими й зухваїшими. “Літературна Україна” каструє мою статтю. “Україна” знуцається над віршами. Кожен лакей робить, що йому заманеться. Як тут не світитися вдячністю, як не молитися щовечора й щоранку за тих, хто подарував нам таку вольготність. До цього можна ще додати, що в квітні були зняті мої вірші у “Зміні”, зарізані в “Жовтні”, потім надійшли гарбузи з “Дніпра” і “Вітчизни”.*”

**Ай, ай, ай весело! Всі ми під пресом.
Так воно треба задля прогресу .**

Та й по смерті образне слово Василя Симоненка важко пробивалося до читача. А якщо й з'являлося “межи люди”, то препароване цензурою, гаряче “приласкане” партійно-ідеологічною праскою. Якщо збірка поезій “Земне тяжіння” і збірка новел “Вино з троянд” з'явилися друком у 1964 і 1965 рр., та у 1966 році книга “Поезії”, то наступні видання потрапили до читача аж через п'ятнадцять років.

Книга поезій під назвою “Лебеді материнства” була опублікована в 1981 році, а том вибраних поезій — у 1985 році. Така посмертна доля видатного поета, який у своїй творчості досяг найвищого піднесення та органічного поєднання духовних і громадянських, лірично-емоційних і суспільно-протестних складників образно-виражального світопогляду як неповторної і багатомірної суті творчого самоздійснення.

Емоційно вразлива, чутлива до болів і переживань свого народу натура Василя Симоненка була обдарована особливою інтенцією мовлення, безкомпромійного виговорення всього того, що поет бачив і що співпереживав. Оце звичайне, многотрудне буття колгоспних людей було органічною частиною його долі й творчої біографії. Очевидно, що значна частина його поетичного набутку і новелістичної прози має зміст і характер автобіографічного мовлення. Багато епізодів, явищ та осіб із журналістського досвіду Василя Симоненка інтегровано в поетичний текст із емоційно відкритою саморефлексією Я-оповідача. Він досягає максимальної широти, відвертості в образному відтворенні своїх переживань і реагувань завдяки особливому поетичному чуттю правди та адекватності її образного вираження. Після огрому віршованих панегіриків компартії, Леніну-Сталіну, революційній епосі, народу, миру, соціалістичному ладу, доблесній праці та героїчній звитязі, натворених кількома поколіннями радянських письменників, Симоненкова автентичність художнього мовлення вражала, захоплювала, дивувала.

Передусім у природності ідейно-образного відтворення внутрішнього світу почувань, переживань і сподівань Я-оповідача й полягає новаторство Василя Симоненка. Новаторство поета, який заговорив із народом його голосом і голосом своїм, максимально скоротивши віддаль між собою і своїм читачем. Поетові судилося перейти межу, яка розділила поетичний офіціоз і позахудожню реальність, і поєднати художню Я із прототипним Я позахудожньої дійсності. Поетизуючи реальне, видиме, буденне, він творив новий, впізнаваний художній простір. Головне, що цей симоненківський художній простір автентичний, ідентифікований поетичним виявом Я. І не просто поетичним, а передусім громадянським, національним Я. Симоненкове Я суверенне, індивідуалізоване національним виокремленням із маси, колективу, з тієї “нової історичної єдності — радянського народу”,

Наречена

Пробігли дні у розвалу дилі,
Засохли вєсти, відшукані
і пахнуть ранки косами твоїми
і ~~легко~~ ^{злегка} димуть перш невидимі.

Та де ти, де? Опрідня, незрима
Пішла в світи дорогими глудками,
Мене вчутами поцілує сурини,
Тендітними і свіжими, як
рима.

Я неду тебе, кмілива над всіма,
Спустись до мене на пращині
І на каміні ^{ранку,} ~~кміливі~~.

Я неду тебе, я неду тебе і книгу,
А ти така гарівна і ^{така} ~~така~~
і недосажена, як оцей сонет.

21.XI.55.

З "Щоденників" Василя Симоненка 1955 р.,
що зберігаються в архіві
Інституту літератури ім. Т.Г. Шевченка
НАН України
("Нареченій", "Вербова гілка", "Толока",
"Осінь", "Наречена" —
Фонд 152, №7 (акт №2 (778) від 6.02.1967 р.)

Нареченій
Бо шлюху гуняцькому
Буде вірність ^{у фрах} ~~на коні,~~
І не губарми у роз-
Бюзбираю зорьки твої.

Де світи ^{світяться} ~~світяться~~
і сміється ^{у мамі} ~~у мамі~~
І свої побігери ^{лі} ~~лі~~
Твої, що неду; не ^{дуже} ~~дуже~~ ^{кідк} ~~кідк~~
24.X.55.

Толока

Поэзія безмірна, як то-
лока,
Усе завмерло, мов пройшла
Жемає Брюссова, жемає
Блоска,
Бсекина і Балмонта,
Жема!

Біля керма - запроданні,
Дружать від ^{кастрати} ~~кастрати~~
Кали б оту ^{немоги} ~~немоги~~ ^{Світій...} ~~Світій...~~
Шевченко ^{зораби,} ~~зораби,~~
Вирости на ній.

28.X.55.

Осінь

Унав мороз на листя поціріє,
Зри заслало сиве полатко,
Збирало погі зорі у рідю,
У сонце в хмарах ^{ніжить} ~~ніжить~~
без діла.

Жогали пси тупили, заперз-
лими риломи
Болтє в небі відшукати дню
і довро дивитє в задихане
Де мого гавкають ^{вікно,} ~~вікно,~~
щось і горіє.

А за селом над липами ^{розді} ~~розді~~
Під ранок ^{пулар} ~~пулар ^{неалібно} ~~неалібно
і кишкатише ^{вєх} ~~вєх до забудї.~~~~~~

Та встале вітер ^{віграв} ~~віграв~~ і
В оцю прекрасну, ^{морону} ~~морону
Симфонію ^{загубері} ~~загубері
немогї.~~~~

14.XI.55.

Вербова гілка

Розлогі верби. Затішок і тіні
Ріка під ^{лими} ~~лими ^{ветві,} ~~ветві,~~ як змїт
Така в віршах ^{завмерли} ~~завмерли ^{зем-} ~~зем-
Така краса у нас на ^{Украї-} ~~Украї-
ні.~~~~~~~~

Вербову гілку ^{латимо} ~~латимо~~ і ^{пошири} ~~пошири
задуем, ^{Селима} ~~Селима ^{Калі} ~~Калі
На ^{устані} ~~устані ^{у глазі} ~~у глазі ^{тїм} ~~тїм ^{вїд} ~~вїд
Вороне ^{серце} ~~серце в ^{даронї} ~~даронї
вєрбї!~~~~~~~~~~~~~~~~~~

Мені не ^{зраєтьє:} ~~зраєтьє:~~ ^{критики} ~~критики
Дарма ^{лігнотє} ~~лігнотє~~ ^{вєрби} ~~вєрби на
забури ^{пєвне,} ~~пєвне, ^{голівє} ~~голівє ^{туп} ~~туп~~~~~~~~~~

Уо ^{прагїдїв} ~~прагїдїв~~ ^{сікми} ~~сікми ^{вєрбовї} ~~вєрбовї
І ^{що} ~~що ^{комєсь} ~~комєсь ^у ~~у ^{ночі} ~~ночі ^{залу} ~~залу
Павів ^{повісили} ~~повісили на ^{тїм} ~~тїм
Там ^{вєрбї.} ~~вєрбї.~~
6.XI.55.~~~~~~~~~~~~~~~~~~

яку формувала комуністична партія засобами русифікації, нівеляції національного образу, інтернаціоналізації. Поет про цю ідеологічну стандартизацію образу мислення, життя і поведінки радянської людини не говорить прямим текстом, бо добре знає “правила гри” в літературі й журналістиці, але його сучасники легко прочитували в поезіях справжній зміст думок і почувань поета:

**У кожного Я є своє ім'я,
На всіх не нагримаш грізно,
Ми — не безліч стандартних “я”,
А безліч всесвітів різних.
Ми — це народу одвічне лоно,
Ми — океанська вселюдська сім'я.
І тільки тих поважають мільйони,
Хто поважає мільйони Я.**

(“Я...”)

Василь Симоненко прагнув означувати своїх персонажів, героїв поїмнено, наголошуючи на їхньому людському, індивідуальному самовираженні. Такі реальні особи, як мати Ганна Федорівна Щербань, дід Федір, баба Онися, дядько Оверко, тітка Варка, колгоспний конюх Федір Кравчук, не тільки потрапляють із волі поета в його художній простір задля відтворення атмосфери раннього дитинства і сільського шодення, але передусім заради досягнення тотожності пережитого і реального, задля символічної зустрічі приватного часу і часу історичного. По суті, ці реальні персонажі для поета необхідні як свідки на його художньому трибуналі, що його веде сам поет від імені свого народу над тоталітарною системою.

Василь Симоненко, можливо, найвиразніше переніс власне буття-у-світі в художньо-поетичний світ, пориваючись пробудити людину, духовно її возвеличити, застерегти від зачерствіння душою, від морального знесилення. Справді, умови її життя важкі, часом немилосердні, її терпіння на межі відчаю, але треба піднятися і стояти.

**Ти знаєш, що ти — людина,
Ти знаєш про це чи ні?
Усмішка твоя — єдина,
Мука твоя — єдина,
Очі твої — одні.**

Його ідеал, точніше, його надія, його сподівання — людина, яка “натхненно творить ходу”, незважаючи на зловтішні співчуття і докори за те, що йшов отак гордо, а таки спіткнувся чоловік... Тільки ті досягають мети, котрі дивляться прямо перед собою, зачаровані світом, горді й достойні

свого високого покликання, — переконаний поет:

**Мало великим себе уявляти,
Треба великим бути.**

До величного символу Богоматері підносить Василь Симоненко у вірші “Одинока матір” образ сімнадцятилітньої вдови, яку наречений ще й не встиг знайти, бо впав прострелений на полі бою. “Духовні покидьки й заброди” назвуть її синочка байстряєм і безбатченком, але юна вдова гордо утвердила своє право материнства і цим здійснила подвиг. Хоча цей подвиг материнства обпечений ганьбою і над її головою “палають німби муки і скорбот”, його благословив народ, а поет назвав її “мадонною мого часу”.

Василь Симоненко болісно відчуває втрату народом усвідомлення вічності, бо пригасли затінені атеїстичним мороком християнські ідеали і духовні цінності. Як відвернути трагедію суспільного занепаду, історичної зневіри і духовної загибелі? Над цією проблемою б'ється думка поета, виривається розпачливим криком тривога за долю України, за її майбутнє:

**Вкраїнонько! Гуде твоє багаття,
Убогість корчиться і дотліває в нім.
Кричиш ти мені в мозок, мов прокляття
І зайдом, і запроданням твоїм.
 (“О землі з переораним чолом...”)**

Василь Симоненко відчуває, що його народ, принижений, упосліджений зневагою до основ національного буття, до національних цінностей та ідеалів, потребує духовного катарсису. Інакше йому не вийти з полону зневіри, відчаю і страждань, не подолати екзистенційну смугу страху і катастрофізму. Тому поет, який в'язко загруз по серце у рідну землю, вихоплюється із заключною інвективою:

**Воскресайте, камінні душі,
Розчиняйте серця і чоло,
Щоб не сказали
Про вас грядущі:
— Їх на землі не було...
 (“Люди — прекрасні.
Земля — мов казка...”)**

Пробуджена людська гідність, особливо коли вона закорінена в національну пам'ять і наповнена спорідненням із хліборобською традицією пошанування чесної праці та звичаями свого роду і народу, здатна запліднити інші людські душі енергією випростування, виростання над собою, духовного возвеличення і єднання національно поріднених душ.

**Ні перед ким не станеш спину гнути,
не віддасися ворогу в ясу,
Якщо ти зміг, товаришу, збагнути
Свого народу велич і красу.
 (“Ні перед ким...”)**

Особливо значущий сегмент художньої системи Василя Симоненка — іронічно-саркастичне відтворення дійсності. В його викривальній іронії, в дошкульному сарказмі виразно проглядається драматичне несприйняття спотвореної тоталітарним режимом людини і дійсності. Поет обирає для гострих, гротескових інвектив короткі форми — афоризм, парадокс, епітафію, байку, притчу, анекдот, націлюючи їх на бездушного, оказаненого радянського партюкрату-бюрократу, на ретрограда, догматика, консерватора, хабарника, холюя, злодія, епігона, ледаря... Поет кипить обуренням, гнівом, горить пристрасним запалом затаврувати “казенну, патентовану, відгодовану мудрість”, яку він до безтями ненавидить.

І далі занотує 21 жовтня 1962 р. в щоденнику: “До чого змілів наш гумор, як зубожіла сатира!”

Симоненко усвідомлює, якою емоційно-експресивною силою володіє сатира, гротеск, іронія, епітафія... Не випадково ним була опублікована низка епітафій “Мандрівка по цвинтарю”, в яких діалогічно яскраво, дотепно і саркастично подана моральна мізерність знеособленої людини, яка втрачає внутрішню цілісність в умовах бюрократичного свавілля, зневіри та подвійних стандартів.

**Він ладен з себе шкуру здерти,
Аби як-небудь виправити зло:
Посмів нещасний самовільно вмерти,
А помирать — вказівки не було.
 (“Не дочекався...”)**

Із особливою ідейно-естетичною і смисловою ефективністю використав Василь Симоненко у вірші “Некролог кукурудзяному качанові, що згнів на заготпункті” прийом іронічно-саркастичної інтерпретації радянської системи господарювання.

Комічна ситуація — похорони кукурудзяного качана нагадують похорони якогось вождя чи маестро — виростає до гротеску і абсурду. Загибель качана на заготпункті внаслідок безгосподарності й нехлюйства — ключова позиція, яка “виносить” смислове навантаження тексту на рівень символічного узагальнення сенсу каторжної праці селянина-колгоспника. Праця не має ні гідної ціни, ні персоніфікованої доцільності, ні суспільної значущості. Автор із публіцистичною від-

~~Коби краплі краплі, всією водою~~
~~Стиглі зорі падають вночі,~~
~~Як ідеш крізь срібну прохолоду,~~
~~Відійнявши місяць на прелі.~~

Небо зорі у воду сіє,
 Я у пригорщу їх ловлю...
 Де знайти я слова зумію,
 Щоб сказати, як тебе люблю?

Чим кохатим своє я зумію,
 Щоб не віру в тебе убити,
 Коли іноді й сам не вірю,
 Що я здатний отак любити?

20.

Іншому у душу зрониш слово,
 Сумнів розпанахавши навпіл...
 Ліж напівго зорею казкове
 Стане сипати росали на діл.

І від вас нім сонних незабудок
 Без одману, зноби і обмов
 По росі брестиме боєм сонюток
 І моя не радісна любов.

3. V. 61 р.

Пише скаргу садівник:
 "Усім знахаднила -
 Вторга зіла гервник,
 Нипокі - майку зіла
 Як мені не приймете
 Хлопців на підлогу,
 Усім запросто змере
 І мене самого!"

Коби ~~краплі~~ краплі, всією водою
 Стиглі зорі падають вночі,
 Як ідеш крізь срібну прохолоду,
 Відійнявши місяць на прелі.

Як ідеш... Іди собі, щаслива,
 Мрій і смійся, думай і люби,
 Воспіхайся вітрові грайливо,
 Атравам імія широго шенги.

Як ідеш... Звчаймо, не до мене,
 Не мені застряність кесем...
 Ніжна й добра, щедра і шалена
 Ішому в обійми упадеш

4

Над прірвою віків повиваючі
 з муромо
 Стою вдівляючись в тучах ітнго
 мну,
 І голз зводиться кістково над
 мном,
 Пльзубь стопіття-зміршкен
 по голу.

Встаньте! Тугіше пояс!
 Берестаньте хленгати клас!
 Я доти не заспокоюсь,
 Доки шокійий ~~наліки~~
 Не вирабам з вас!
 Берестань муркоіть, мов кішка,
 Де прилизує шерсті. Мови.
 Діолени тепер не сіданті у
 Не у жид від кварціку -
 С... 3

З "Щоденників" Василя Симоненка 1961 р.,
 що зберігаються в архіві
 Інституту літератури ім. Т.Г. Шевченка НАН України
 ("Небо зорі у воду сіє...", "Ніби свіжі краплі",
 "Пише скаргу садівник", "Над прірвою віків",
 "Встаньте! Тугіше пояс",
 "Іншому у душу зрониш слово" —
 Фонд 152, №9 (акт №2 (778) від 6.02.1967 р.)

критицію заявляє про свою особистісну і соціальну позицію, оплакуючи плід людської праці й шедрих нив та проклинаючи за вбивство людських надій лукавих лиходіїв, “в яких би ви не шлялися чинах!”.

**Кого трясти за петельки і душу?
Кого клясти за що безглузду смерть?
Помер качан, і я кричати мушу,
Налитий смутком і злобою всергьт.**

**Качане мій, за що тебе згноїли?
Качане мій, кому ти завинив?
Качане мій, лягли в твою могилу
І людська праця, і щедроті нив.**

Василь Симоненко майстерно володів таким художнім прийомом, як діалог. Завдяки діалогічній напрузі художній текст набував особливої організованості, досягав чітко спрямованої інтерпретації явища, особи, події та їх оцінки у формі висловку-узагальнення, афоризму, крилатого виразу. Саме на діалозі, який ефективно виявляє особистісну соціальну позицію митця, будує поет розгорнуту іронічно-сатиричну картину, якою розкриває суспільну атмосферу періоду “хрущовської відлиги”... Такою діалогічною експресивністю та саркастичною гостротою розвінчання відзначаються цикли “Заячий дріб”, “Мандрівка по цвинтарю” та багато інших поезій, передусім сатиричного і гумористичного плану. Символічного звучання набуває образ тиші в однойменному вірші, написаному на початку 1957 року. Цей вірш мав відкривати книгу поезій “Тиша і грім”, але, можливо, із цензурних міркувань не потрапив до збірки. Здавалось б, по смерті кривавого Сталіна повинно було б зашуміти “листя стоголосне” і розбудити цю зловісну, прокляту тишу, напоєну холодом і млостю. Та ні,

**Не розірвати цю холодну тишу,
Вона міцна й похмура, мов граніт...**

А ще раніше, в 1955 році, двадцятирічний поет у вірші “Толока” подає образ-архетип тиші як контекстуальну метафору, якою він відкриває духовну атмосферу свого часу, наслідки вито-лчення бездарними і зухвалими за-породанцями і кастратами національно-го культурного простору.

**Поезія безплідна, як толока.
Усе завмерло, мов пройшла чума, -
Не має Брюсова, немає Блока,
Єсеніна і Бальмонта нема!**

**Біля керма — запроданці, кастрати
Дрижать від страху в немочі сліпій...
Коли б оту толоку розорати,
Шевченко міг би вирости на ній!**

Вірші “Тиша”, “Толока”, як і “Некролог кукурудзяному качанові, що згнив на заготпункті”, “Злодій”, “Брама”, “Балада про зайшлого чоловіка”, “Курдському братові”, “Суд” були надруковані вже по смерті Василя Симоненка. Більшість із них уперше з’явилися друком за кордоном — у журналі “Сучасність” (№ 1, 1965 р.). Там був видрукований щоденник, який Симоненко оглавив назвою “Окрайці думок”, існування якого до його появи за кордоном комуністична влада заперечувала. І було чого боятися... Хоча культ Сталіна і був начебто розвінчаний його ж поплічниками, співтворцями масових репресій, голодомору 1932-1933 рр., організаторів концтаборів і спецпоселень, проте партійне керівництво, як і КДБ, не могло спокійно сприйняти такі присуди:

“...Сталін не зійшов на н’єдестал, не люди поставили його, а він сам виліз — через віроломство, підлість, виліз криваво і зухвало, як і всі кати. Тепер цей тигр, що живився чоловічиною, здох би від люті, коли б дізнався, якою знахідкою для збирачів металолomu стали його бездарні, лубкові пам’ятники.

Це страшно, коли прижиттєва слава і обожествлення стають посмертною ганьбою. Це взагалі не слава, а тільки іграшка, якою тішаються дорослі діти. Не розуміють цього тільки убогі душою і мозком”.

У ті вже легендарні шістдесяті роки Василь Симоненко був духовним революціонером, речником молоді літературно-мистецької когорти, яка пробивала духовну просіку крізь свавільне розкошування безкарністю тоталітарної системи. Він, як і його друзі-шістдесятники, прагнув своєю творчістю і своєю громадянською позицією підняти з колін цей бездержавний народ, відкриваючи йому духовні глибини національної культури, трагічні й героїчні сторінки української історії, високу національно-державницьку місію образного Слова. Ця нова духовна еліта нації повинна була вирости на національному культурному полі, бо як висловився Євген Маланюк, “як в нації вождя нема, тоді вожді її — поети...”.

Сам Євген Маланюк, який, перебуваючи в еміграції, уважно приглядався до поезій в СРСР, безмежно втішався, читаючи поезії Василя Симоненка, Ліни Костенко, Миколи Вінграновського, Івана Драча, Ірини Жиленко, бо “прококував їх прихід, бо відчував його, знаючи, що українське художнє слово в найдраматичніші часи нашої історії відчайдушно набирає сил і ставало гнівом та непокою”.

За три роки до народження Василя Симоненка, який з’явився на світ 8 січня 1935 року, у січні 1932 року Євген Маланюк в “Оді до прийдешнього” передбачує появу тих, для кого, за словами Симоненка, “втрата мужності — це втрата людської гідності”...

**Бачу їх — високих і русявих,
Зовсім інших, не таких, як ми, -
Пристрасників висоти і слави,
Независників тюрми і тьми.
Ось їх стислі руки, ясні лиця,
Голос неблаганний, як наказ,
В гострім зорі зимносиня криця -
Вірний щит від болу і образ.**

**Спадкоємці бою, бурі діти!
Загримить ще раз така пора -
Сміливо могили перейдіте,
Коли треба — розтопчїть наш прах.
Щоб без вшанувань, без академій
Кров жадала неминучих кар,
Краще зустрічала серця кремень,
Викресла іскрами удар!**

Василь Симоненко, громадянську позицію і поезію якого Євген Маланюк означив як “лютий крик прозрілого раба”, боявся найбільше втратити людську гідність як основу своєї громадянської мужності — цим моральним імперативом поет особливо дорожив. Відгання від себе він сумніви, бо вони знищують будь-яку впевненість у собі. Передчуває, що може бути заарештований, підданий не лише морально-психологічному тиску, але й фізичним тортурам. Занотовує 6 липня 1963 р. у щоденнику: “Я не знаю, як триматимуся, коли посиплється на мою голову справжні випробування. Чи лишуся людиною, чи жах засліпить не лише очі, а й розум? Втрата мужності — це втрата людської гідності, котру я ставлю над усе. навіть над самим життям. Але скільки людей — розумних і талановитих — рятували своє життя, поступаючись гідністю, і, власне, перетворювали його в нікому не потрібне животіння. Це — найстрашніше”.

Зараз, коли опублікована завдяки ініціативній праці професора Василя Яременка та успішним пошукам літературознавців Анатолія Ткаченка і Миколи Шудрі чи не вся поетична, прозова, епістолярна та журналістська спадщина Василя Симоненка, неможливо втриматися від здивування і захоплення, пересвідчившись яке велике жанрово-тематичне силоне поле цього митця, яка потужна ідейно-естетична енергія посилювала його духовний і громадянський максималізм. Лірична поезія Василя Симоненка вражала його сучасників органіч-

ним сплавом особистих вражень, переживань, асоціацій із виразним семантичним значенням тексту. Завдяки цьому народжувався ефект особливої довіри до його поезій та віри в стихійний вільний вияв почуттів поета. І справді, любовна лірика юного ще поета приваблює читача тим, що настроєві тональності "виросуються" на особистих переживаннях, враженнях, спогадах, підносяться на хвилях сердечного захоплення і розкошування почуттями. Чи не кожен ліричний вірш — це вершина суб'єктивного переживання, максимально відвертого самовираження і духовного самовозвеличення.

Чисте, наївне, з романтично піднесеним обоюванням дівочої краси юнацьке захоплення і розчарування — головний стимул і об'єкт його ліричних медитацій. Поет передусім відкриває себе, свою душу цим незбагненим прагненням пізнати диво поєднання закоханих сердець, пережити солодке страждання спраглої на зухвале, непокорене почуття власної душі.

Я тебе не приймаю за істину —

Небо навіть і те рябе.

Одчайдушну, печальну, розхристану,

Голубу і безжално освистану —

І таку я люблю тебе!

(“Чадра”)

Пережити ці шаленства почуттів, зануритися в цей нестримний потік безоглядного зачарування власною пристрастю і жорстоко нетерпеливим очікуванням-вимаганням такої ж пристрасної любові від коханої — у цій бурхливій стихії інтимних захоплень і розчарувань Василь Симоненко чи не найвиразніше відкрився своїм поетичним даром.

Василь Симоненко не шукає нових поетичних форм, не ускладнює метафорику образного мислення; коло його асоціативних з'єднань нешироке, але чітко означене особистісними переживаннями конкретними реаліями буття. Найчастіше поет формує вірш на одній наскрізній метафорі, яка розгортається на текстовому просторі і розкривається аж наприкінці поезії.

У вірші “Там, у степу, схрестилися дороги” такою наскрізною метафорою виступає образ схрещених доріг. Поет порівнює схрещені дороги із мечами, що зіткнулися в дикому герці. Як мечі, так і дороги здатні розрубати людські долі. Дорога — символ випробування, на життєвій дорозі перехрещуються долі закоханих, і пройти по схрещених дорогах поруч усе життя — означає випробувати кохання на вірність, на здатність зберегти назавжди почуття, на готовність пройти поруч дорогами

самопожертви.

Ми ще йдемо. Ти щось мені говориш.

Твоя краса цвіте в моїх очах.

Але скажи: чи ти зі мною поруч

**Пройдеш безтрепетно по схрещених
мечах?**

Образ меча, яким злоба крає небо над Україною, плюндрує її красу і губить надію його народу, з'являється у вірші “Україна”.

Коли мечами злоба небо крає

І крушить твою вроду вікову,

Я тоді з твоїм ім'ям вмираю

І в твоєму імені живу!

Цей вірш — клятва і сповідь сина України, його біль і надія, молитва і розпука, грізна любов і світла його мука.

Україно! Ти — моя молитва,

Ти моя розпука вікова...

Гримотить над світом люта битва

За твоє життя, твої права.

Поет “закодовує” свою тривогу і надію — свою Україну в багатьох поетичних рядках, виносить на рівень символів та алегорій, найчастіше уособлює в образі “багатої мамиземлі”, в хліборобському родоводі, в образі Мадонни-Матері, в символі материнства. Любов Василя Симоненка до України сповнена чорними стражданнями і білою скорботою — він зримо уявляє її драматичну долю протягом багатьох століть, чутливо, до сердечного болю сприймає сучасний стан рідної землі “з переоранним чолом”, яку “вінчали з кривдою і злом”.

**Поет готовий в ім'я України на
самопожертву —**

Бери мене! У материнські руки

Бери моє маленьке гнівне Я!

**Він прагне віддати їй повністю себе —
Візьми всього! І мозок мій, і вроду,
І мрій дитинних плеса голубі.**

Складається враження, що поет цими ліричними зверненнями до України, цими полум'яними клятвами і заповітами готував себе, свій дух до особливих випробувань. Бо усвідомлював, що його відкритий голос, його принципова громадянська позиція рано чи пізно, але остаточно роздратує комуністичну владу, і та “віддячить” поетові за його в'їдливі, дошкульні інвективи безжалюгідним присудом-ув'язненням. Жорстоку реальність цієї драматичної перспективи для Василя Симоненка перекреслила передчасна його смерть.

Можна уявити, якої висоти творчого злету досягнув би його талант, якби доля подарувала триваліше в часі життя. За кілька місяців до завершення свого земного шляху Василь Симоненко записав в щоденнику: “*Мабуть, почалося моє засання. Фізично я майже безпорадний, хоч морально ще не зовсім виснажився. Думаючи про смерть, не почувую ніякого страху. Можливо, це тому, що вона ще далеко? Дивна річ: я не хочу смерті, але й особливої жадібності до життя не маю. Десять років — для мене більше ніж достатньо*”.

Симоненко зберігав до останніх днів скромну оцінку своєї творчості (“...не дуже яскраво горів”, “скромна праця моя...”, “мало встиг я зробити за цей час гарного і доброго”), особливо гостро картав себе за вимушене роздвоєння, компроміси та “озирання” на цензуру, хоча це було викликане передусім роботою в газетах (“Все-таки газета — це смерть”, “Від газети хочеться ригати”). Але поет ніколи не розчарувався в своїй долі, яка хоч і жорстоко обірвала лет цього таланту на високій хвилі творчого піднесення, проте подарувала йому щасливі миті натхнення, народжені тривогами, болями і надіями рідного народу та великою любов'ю до України.

Україна була, як сповідався поет, у його грудях, “у чолі і в руках”, ради свого народу жив він і творив:

Я для тебе горів,

Український народе...

Передчував, що його земний вік буде коротким, проте свою місію як духовного провідника нації усвідомлював, вірив, що земне життя безсмертних хоча не тривале, але яскраве.

Упаду я зорею,

Мій вічний народе,

На трагічний і довгий

Чумацький твій шлях.